

DWARSDOORSNEDE

In deze VRIND-editie komen circa 900 indicatoren aan bod. Ze zijn gekozen in overleg met de beleidsraden van de verschillende departementen binnen de Vlaamse overheid.

Zoals de voorbije jaren is deze VRIND-editie opgebouwd rond 4 clusters: welvaart, welzijn, cultuur en vrije tijd en omgeving. In de cluster welvaart komen volgende domeinen aan bod: onderwijs en vorming, werk en sociale economie, ondernemen en internationale handel, ontwikkelingssamenwerking en innovatie. Zorg, gezondheid, inkomen, armoede en sociale uitsluiting, gelijke kansen en diversiteit, inburgering en integratie vormen de cluster Welzijn. Cultuur en jeugd, sport, media en toerisme komen aan bod in de cluster Cultuur en vrije tijd. Ruimte, wonen, natuur en milieu, mobiliteit, landbouw en energie vormen de laatste cluster Omgeving.

Zoals in voorgaande edities worden de clusters voorafgegaan door enkele contexten. De ontwikkelingen die in de contexten behandeld worden zijn van belang voor de clusters die volgen. Het gaat om sociaal-culturele, macro-economische, demografische en bestuurlijke ontwikkelingen.

In de mate van het mogelijke werden in deze VRIND ook cijfers voor Brussel mee opgenomen. Voor gemeenschapsmateries wordt daarvoor de Brusselnorm gebruikt (5% van de middelen, 300.000 Brusselaars). Voor gewestmateries is het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest als benchmark in de overzichten meegenomen. Daarnaast wordt er in de verschillende hoofdstukken nagegaan of verstedelijking al dan niet een rol speelt of voor verschillen zorgt.

Deze Dwarsdoorsnede belicht de veelheid aan indicatoren opgenomen in deze VRIND vanuit 2 invalshoeken: het Pact 2020 en de SDG-doelstellingen van de Verenigde Naties (VN).

Het Pact 2020 is een engagement dat de Vlaamse Regering, de sociale partners, het middenveld en vertegenwoordigers van de lokale besturen en de Vlaamse administratie zijn aangegaan en bevat een twintigtal doelstellingen die in vele gevallen concreet en gekwantificeerd zijn.

De Pact 2020-indicatoren zijn in deze VRIND voorzien van het icoontje .

De SDG's staan voor Sustainable Development Goals, een agenda voor duurzame ontwikkeling, vastgelegd door de Verenigde Naties in september 2015. Deze agenda bevat 17 doelstellingen en 169 subdoelstellingen die tegen 2030 moeten gerealiseerd zijn. Een Vlaamse vertaling van deze doelstellingen is nog in volle voorbereiding en wordt gekoppeld aan een langetermijnvisie van de Vlaamse overheid voor 2030. Aan de VN-doelstellingen zijn indicatoren gekoppeld. De doelstellingen van het Pact 2020 en van de SDG's zijn als bijlage achteraan deze Dwarsdoorsnede opgenomen.

In deze Dwarsdoorsnede wordt een eerste aanzet gegeven om voor Vlaanderen na te gaan in welke mate de vastgestelde

ontwikkelingen al dan niet in een duurzame richting evolueren. Er circuleren op dit ogenblik verschillende indicatorensets om de SDG's op te volgen (VN, OESO, Eurostat, ...). Voor deze Dwarsdoorsnede werd de Eurostat-set als referentiekader gekozen omdat deze nauwer aansluit bij de Vlaamse realiteit en toelaat Vlaanderen in een Europese context te situeren en te benchmarken. De Eurostat-set bevat een honderdtal indicatoren.

Voor het overzicht dat volgt hebben we de doelstelling van de VN en het Pact 2020 geclusterd volgens de duurzaamheidsprincipes. De bespreking van de indicatoren start vanuit de SDG-indicatorset van Eurostat en wordt hier en daar aangevuld met Pact 2020 indicatoren die niet aan bod komen in de SDG-set. Verwijzingen naar relevante figuren in deze VRIND staan tussen haakjes.

SDG-agenda 2030	Pact 2020 Doelstellingen
Sociaal-maatschappelijk (people)	
Armoede (SDG1)	Solidaire en open regio (D2)
Gezondheid (SDG3)	Zorg (D12)
Opleiding (SDG4)	Armoede (D13)
Gendergelijkheid (SDG5)	Gezondheid (D17)
	Talent (D11)
Economie en welvaart (profit)	
Economie en werkgelegenheid (SDG8)	Duurzame topregio (D1)
Innovatie (SDG9)	Internationalisering (D3)
Ongelijkheid (SDG10)	Innovatie (D4)
	Ondernemerschap (D5)
	Logistiek en infrastructuur (D6)
	Werkzaamheid (D9)
	Werkbaarheid (D10)
Fysiek-ecologisch (planet)	
Duurzame landbouw (SDG2)	Energie (D7)
Woonkwaliteit (SDG6)	Eco-efficiëntie (D8)
Energie (SDG7)	Milieu (D14)
Stedelijke levenskwaliteit (SDG11)	Natuur (D15)
Ontkoppeling economische groei en impact op milieu (SDG12)	Mobiliteit (D16)
Klimaatverandering (SDG13)	
Bescherming zee (SDG14)	
Bescherming ecosystemen (SDG15)	
Bestuurlijk institutioneel (peace & government)	
Vrede en veiligheid, vertrouwen overheid (SDG16)	Overheid (D18)
Internationale solidariteit en partnerschap (SDG17)	Maatschappelijke betrokkenheid (D19)
	Begroting (D20)

Sociaal-maatschappelijke ontwikkelingen

Armoede

Een tiental indicatoren in deze editie van VRIND hebben betrekking op de SDG-doelstelling over armoede en basisvoorzieningen. Bijna 15% van de Vlamingen of ongeveer 940.000 personen leven in armoede of sociale uitsluiting (figuur 3.98). Het gaat om personen met een inkomen onder de armoederisicodrempel (10,5% van de Vlamingen), om personen in een gezin met ernstige materiële deprivatie (3%) of om personen in een gezin met zeer lage werkintensiteit (10%). De Vlaamse Regering heeft er zich toe verbonden al deze indicatoren tegen 2020 met 30% terug te dringen. Sinds 2008 is er geen merkbare daling van de cijfers.

Bij ouderen en gepensioneerden is het armoederisico de voorbije jaren gedaald. Het is wel toegenomen bij werklozen, laaggeschoolden op beroepsactieve leeftijd, eenoudergezinnen, personen in een gezin met (zeer) lage werkintensiteit, huurders en personen geboren buiten de EU (figuren 3.89 tot 3.91). Vlaanderen behoort Europees vergeleken tot de groep met de laagste armoedecijfers. Enkel voor personen geboren buiten de EU ligt het armoederisico boven het EU-gemiddelde.

Gezondheid

De SDG-doelstelling wordt opgevolgd met 9 indicatoren. Een eerste heeft betrekking op de levensverwachting. Deze blijft met ongeveer een seizoen per jaar toenemen en is in 2016 bij mannen opgelopen tot 79,6 jaar en bij vrouwen tot 83,9 jaar bij de geboorte (figuur 3.72). 70% zegt van zichzelf in goede gezondheid te verkeren en 94% geeft aan tevreden te zijn met het leven in het algemeen (figuur 1.2). De gezondheidsindicatoren gaan in de goede richting onder andere voor roken, depressie, zelfdoding en chronische ziektes. Dit betekent niet dat alle beoogde gezondheidsdoelstellingen, die de Vlaamse overheid zich stelt, zijn gehaald (zie hoofdstuk 3.2). Vlaanderen scoort voor de meeste van de gezondheidsdoelstellingen beter dan het Europees gemiddelde. Dit is niet het geval als het gaat om het aantal zelfmoorden (figuur 3.62). Uit SDG2 wordt hier ook het aspect voedsel behandeld. Terwijl dit in landen in ontwikkeling over het wegwerken van honger gaat, wordt hier het probleem van overvoeding of obesitas gesignaleerd. 48% van de Vlamingen is te zwaar: 35% valt in de categorie overgewicht en 13% van de bevolking is zwaarlijvig. Zowel overgewicht als zwaarlijvigheid nemen toe doorheen de tijd (figuur 3.58). Vlaanderen doet het niet slecht in vergelijking met andere Europese landen.

Opleiding

7 VRIND-indicatoren kunnen gekoppeld worden aan SDG4. Bijna elk kind (98,8%) volgt in Vlaanderen kleuteronderwijs. In 2016 telt Vlaanderen 6,8% vroegtijdige schoolverlaters. Het Vlaamse Gewest haalt de Europese doelstelling van minder dan 10% maar de eigen doelstelling om het aandeel vroegtijdige schoolverlaters te halveren is nog veraf (figuur 2.26).

Vlaamse 15-jarigen zetten in alle domeinen een meer dan behoorlijke prestatie neer zowel voor leesvaardigheid als voor wetenschappelijke en wiskundige geletterdheid. De resultaten gaan er wel op achteruit. Wiskundige geletterdheid blijft, in internationaal perspectief, het sterkste domein (figuur 2.31). Ondertussen beschikt 47% van de 30-34-jarigen over een diploma hoger onderwijs. Daarmee voldoet Vlaanderen aan de EU 2020-doelstelling van 40%, maar nog net niet aan de Vlaamse aanscherping ervan (47,8%). Vrouwen doen het duidelijk beter dan mannen: 54% van de 30-34-jarige vrouwen heeft een diploma hoger onderwijs, bij mannen is dat 41% (figuur 2.52). Waar Vlaanderen doorgaans merkelijk hoger scoort op de vormingsindicatoren, gaat dit niet op voor levenslang leren. De score van 2016 (7%) ligt lager dan tien jaar terug en beduidend onder het Europees gemiddelde (11%). De vooropgezette doelstelling van het Pact 2020 (15%) komt daarmee niet in zicht (figuur 2.39).

Gendergelijkheid

Hoofdstuk 3.4 in deze VRIND-editie is volledig gewijd aan gelijke kansen. 9 VRIND-indicatoren behoren ook tot de Eurostat-indicatorenset. De loonkloof tussen mannen en vrouwen is sinds 2000 sterk gedaald (figuur 3.124). Het gemiddeld uurloon van mannen ligt wel nog steeds 7,5% hoger dan dat van vrouwen. Vrouwen hebben hun opleidingsachterstand tegenover mannen opgehaald. In alle leeftijdsgroepen tot 55 jaar zijn zij nu hoger opgeleid dan mannen (figuur 3.129). De werkzaamheidsgraad van vrouwen is sinds 2000 met 9 procentpunten gestegen. Die toename was relatief gezien het grootst bij de oudere leeftijdsgroepen (figuur 3.128). Wel is het zo dat een groot deel van deze groei werd gerealiseerd via deeltijdse jobs. 14% van de vrouwen geeft aan dat gebrek aan opvang en zorgtaken hen verhinderen actief te zijn op de arbeidsmarkt (figuur 3.141). Een globaal overzicht van de maatschappelijke positie van mannen en vrouwen is te vinden in figuur 3.145. Waar de sociale participatie vrij gelijklopend is tussen mannen en vrouwen (figuur 3.146) is dit nog niet het geval voor de politieke participatie (figuur 3.147). Zowel in de parlementen als in de provincie- en gemeenteraden is er nog steeds een oververtegenwoordiging van mannen. Het aandeel mannen lag na de verkiezingen van 2014 het hoogst bij de Belgische vertegenwoordigers in het Europees Parlement (71%). Daarna volgen de gemeenteraden (64%), de Kamer van Volksvertegenwoordigers (61%), de provincieraden (58%) en het Vlaams Parlement (56%). Enkel in de Senaat (niet meer rechtstreeks verkozen) is er een evenwicht tussen het aandeel mannen en vrouwen. Bij de uitvoerende mandaten is het overwicht van mannen op de meeste niveaus nog groter. Het aandeel mannen lag na de verkiezingen van 2014 het laagst in de Vlaamse Regering (56%).

Solidair en open regio

Het sociaal kapitaal in Vlaanderen zou volgens het Pact 2020 minstens op het niveau moeten liggen van de top 5 van Europese landen. Voor sociaal kapitaal wordt gekeken naar vrijwilligersinzet, intensiteit van de sociale contacten en het vertrouwen dat mensen in elkaar stellen. Een vergelijking met de EU-lidstaten geeft aan dat Vlaanderen op het vlak van

sociaal kapitaal relatief goed scoort maar niet echt een topper is (figuur 1.14).

Laaggeschoolden, ouderen en alleenstaanden kennen de grootste achterstand op vlak van maatschappelijke participatie (figuur 3.158). Maar ook de andere groepen participeren op quasi alle domeinen (cultuur, sport, verenigingsleven, internetgebruik en politieke participatie) proportioneel minder dan hun aandeel in de samenleving. Enige uitzondering hierop zijn de holebi's die over de ganse lijn proportioneel of zelfs meer deelnemen. De participatiecijfers van vrouwen en alleenstaande ouders wijzen op een relatief proportionele aanwezigheid voor de meeste aspecten. Personen met een niet-EU-herkomst scoren over de ganse lijn niet zo goed, behalve voor sport en internetgebruik.

Zorg

Voor zorg mikt het Pact 2020 op een toegankelijk en betaalbaar kwaliteitsvol aanbod aan hulp- en zorgverlening waarbij de gebruiker centraal staat. In eerste instantie wil men daarvoor de eerstelijns- en thuiszorg versterken.

Wat het aanbod en de capaciteit van de voorzieningen betreft, valt over vrijwel de ganse lijn een forse toename vast te stellen. Dit blijkt uit het gestegen aanbod aan kinderopvangplaatsen voor baby's en peuters en voor schoolgaande kinderen (figuren 3.7 en 3.9), het hoger bereik van de preventieve gezinsondersteuning (figuur 3.10) en de gezinszorg (figuur 3.27). De capaciteit van voorzieningen voor ondersteuning van jongeren en ouderen en het aanbod aan voorzieningen voor volwassen personen met een handicap is toegenomen (figuur 3.35). De toegenomen capaciteit volstaat niet altijd om tegemoet te komen aan de vraag. Zo staan er nog meer dan 13.000 personen met een handicap op de Centrale Registratie Zorgvragen (figuur 3.24), zijn de wachttijden bij de centra voor geestelijke gezondheid niet afgenomen (figuur 3.67) en neemt het aandeel personen dat medische consumptie uitstelt om financiële redenen niet af (figuur 3.117).

Economische ontwikkelingen

Economie en werkgelegenheid

De economische groei was vrij sterk in 2014 en 2015, met een reële toename van het bbp met respectievelijk +2,2% en +2,0%. De industrie en de zakelijke diensten leveren in deze twee jaren de sterkste groeibijdrage. In 2016 viel de groei terug tot 1,4% (figuur 1.43). Dat komt vooral op naam van de zakelijke diensten. De sterke Europese positie heeft vooral te maken met de hoge arbeidsproductiviteit. De groei van de arbeidsproductiviteit kalft echter verder af (figuur 1.46). Vooralsnog is Vlaanderen niet de economische topregio, die in het Pact 2020 werd beoogd.

Het aantrekken van de economie en de gunstige economische vooruitzichten lieten zich wel voelen op de arbeidsmarkt. Zo nam de totale werkgelegenheid toe en is er een lichte kentering in de werkzaamheidsgraad die in 2016 72% bedraagt

(figuur 2.72). Daarmee zit Vlaanderen vrijwel op het Europese gemiddelde maar nog ver van de beoogde 76%, zoals voorzien in het Pact 2020. De werkloosheidsgraad is in 2016 lichtjes gedaald voor vrijwel alle bevolkingsgroepen, behalve voor personen met een niet EU-herkomst (figuur 2.83).

Het Pact 2020 verwijst expliciet naar het wegwerken van de werkzaamheidskloven (figuur 2.74). Tussen 2008 en 2016 daalde de kloof tussen mannen en vrouwen (8,6 ppt), tussen ouderen en jongeren (20,1 ppt) en tussen personen met en zonder een functiebeperking (36,4 ppt). De kloof van de laaggeschoolden met de hogergeschoolden (27,5 ppt) neemt niet af en zowel de herkomstkloof (21 ppt) als de nationaliteitskloof (27,1 ppt) zijn toegenomen.

Innovatie

Het aandeel van het bbp dat aan onderzoek en ontwikkeling besteed wordt, is de kernindicator. In 2015 bedroeg dit aandeel 2,69% voor Vlaanderen; boven het Europese gemiddelde maar lager dan in de Scandinavische landen en Duitsland (figuur 2.144). De tewerkstelling in onderzoek en ontwikkeling blijft de jongste jaren stijgen (figuur 2.150). Dit is niet het geval in de kennisintensieve sectoren, waar de tewerkstelling stopt. In 2016 was 8,5% daarin tewerkgesteld. Ten opzichte van de benchmarkregio's waar Vlaanderen zich mee wil meten is dit een eerder zwakke positie (figuur 2.114). Onder SDG9 valt ook duurzaam transport. Wat de CO₂-emissies van nieuwe wagens betreft, is er een duidelijke verbetering (-24% ten opzichte van 2008). Een grote shift in de modale verdeling doet zich voor: alsnog niet voor. Het totaal aandeel van verplaatsingen met het collectief vervoer, de fiets en te voet bedraagt 28% (figuur 5.111). Volgens het Pact 2020 zou dit 40% moeten bedragen. Ook de modale verdeling van het goederenvervoer is nog overwegend vrachtvervoer; 85% in 2015 (figuur 5.126).

Ondernemerschap

Het Pact 2020 wijst op de noodzaak van een bloeiend ondernemerschap als een voorwaarde om van Vlaanderen een innovatieve topregio te maken. In 2016 zijn er onder de Vlaamse bevolking van 15 tot 64 jaar 9,9% zelfstandigen. Deze indicator is op lange termijn vrij stabiel (figuur 2.108). Bij de vrouwen ligt het aandeel op 6,9% anno 2016 en bij de oudere bevolking van 55-64 jaar op 11,6% (figuur 2.109). Het aandeel zelfstandigen ligt duidelijk lager bij personen van niet-EU-herkomst (6,0% op 1 januari 2015).

Draagkracht bij de bevolking is een belangrijke voorwaarde voor meer ondernemerschap. Anno 2016 is 56% van de Vlamingen van oordeel dat ondernemerschap een wenselijke carrièrekeuze is en 65% vindt dat ondernemers een hoge status hebben en respect verdienen. Deze laatste indicator zit de laatste jaren in de lift.

Dit gaat samen met een toename van het aantal ondernemingen (figuur 2.104). Het gros van de Vlaamse ondernemingen heeft minder dan 5 werknemers in dienst, maar het aandeel van de grotere ondernemingen neemt de laatste jaren iets toe (figuur 2.105). Dit komt doordat de geboortegrade de jongste

jaren toeneemt. Samen met een afnemende sterftegraad leidt dit tot een toename van de netto-groeiratio (4,2% in 2016, figuur 2.106). Ondernemerschap heeft niet alleen te maken met nieuwe bedrijven, maar ook met doorgroei van bestaande. Van alle ondernemingen die in 2010 opgericht werden was 5 jaar later nog 72,8% in leven. Een aandachtspunt is dat deze indicator het de voorbije 2 jaren wat minder goed doet (figuur 2.107). Het aandeel snelgroeiende bedrijven of gazellen ten slotte, kwam op 1 januari 2015 op 2,7% van de Vlaamse ondernemingen met 10 of meer werknemers (figuur 2.110).

Internationalisering

De Vlaamse goederenuitvoer nam in 2016 met 1,5% toe in werkelijke prijzen. Dat is niet sterk, maar toch het beste resultaat sedert 2012. De Vlaamse goederenimport daarentegen daalde met 0,4% in 2016 (figuur 2.124). Recent zit de buitenlandse orderpositie in de lift, wat doet hopen op hogere uitvoercijfers voor 2017. Het aantal exporterende ondernemingen kwam in 2016 op goed 18.200. Dit aantal nam de laatste 3 jaren af. In 2009 lag dit aantal duidelijk hoger (figuur 2.125). De Vlaamse uitvoer is in hoofdzaak op de EU28 georiënteerd (70,3% in 2016, figuur 2.129). Dat is ook zo voor de Vlaamse invoer, maar in mindere mate. Voertuigen, chemische en farmaceutische producten, machines en mechanische werktuigen en aardolieproducten zijn anno 2016 goed voor bijna de helft van de uitgevoerde Vlaamse goederen (figuur 2.130). De omvang van deze top-5 neemt de laatste jaren af doordat aardolieproducten in waarde minder belangrijk werden. Hoge technologische goederen vormden in 2016 8,3% van de Vlaamse uitvoer, iets minder hoog dan in 2015 (figuur 2.131). Het gaat in belangrijke mate om farmaceutische producten. Het Vlaamse wereldmarktaandeel komt in 2016 op 2,11% (figuur 2.132). Het brokkelde vrij stelselmatig af tot 2012, nadien stabiliseert het enigszins. Ook de buurlanden kennen een afname van hun wereldmarktaandeel op lange termijn. Het aantal projecten van buitenlandse investeerders ten slotte zit in de lift. Met 198 projecten is het jaar 2016 het 2de beste van de laatste 10 jaren. Het investeringsbedrag beliep 1,87 miljard euro in 2016 (figuur 2.133).

Ongelijkheid

De welvaart, uitgedrukt in bbp per inwoner, blijft in Vlaanderen toenemen (figuur 1.44). In 2016 bedraagt het 34.800 euro per inwoner (knp) en nog heel wat hoger als gecorrigeerd wordt voor de pendel naar Brussel. Het ligt 20% hoger dan gemiddeld in Europa. In vergelijking met 17 Europese innovatieve topregio's bekleedt Vlaanderen een 9de plaats. Eenzelfde positie wat het beschikbaar inkomen betreft (figuur 1.49). Dit ligt heel wat lager en kent ook een tragere groei. De armoedecijfers zijn reeds uitvoerig aan bod gekomen en zijn globaal genomen gunstig in vergelijking met andere Europese landen. De inkomensongelijkheid is in Vlaanderen relatief laag met een gini-coëfficiënt van 24 ten opzichte van 31 in de EU28. Wel valt de voorbije 10 jaar geen merkbare daling van de armoedecijfers en inkomensongelijkheid vast te stellen (figuur 3.99). Eurostat plaatst onder deze doelstelling ook het aantal asielzoekers. Hier zijn er enkel Belgische cijfers die wijzen op een sterke stijging van het aantal asielzoekers vanaf midden 2015

en de nagenoeg even sterke daling van deze groep eind 2015. Een parallelle evolutie is er in Nederland, Luxemburg en in de totale Europese Unie. In Duitsland bleef de stijging aanhouden tot en met de zomer van 2016 (figuur 3.174).

Logistiek en infrastructuur

Logistiek wordt in het Pact 2020 gekoppeld aan de bereikbaarheid van economische poorten via verschillende transportmodi en het terugdringen van de verliesuren op de hoofdwegen tot maximaal 5% en een beperking van de milieu-impact van goederen – en personenvervoer. Hiervoor rekent men op een optimalisatie van de infrastructuur door het wegwerken van missing links en dynamisch beheerde vervoersstromen. Een maximalisatie van de logistieke activiteiten kan door het aantrekken van logistieke spelers die toegevoegde waarde en werkgelegenheid creëren. Voor meer informatie zie hoofdstuk 5.4. Het aandeel voertuigverliesuren op autosnelwegen schommelde de voorbije jaren rond 6% (van het totaal aantal gepresteerde voertuiguren). In 2016 steeg het verder tot 8,2% door files, 12,5% door files én vertraagd verkeer. Er zijn grote regionale verschillen (figuur 5.138).

Fysiek-ecologische ontwikkelingen

Landbouw en water

Een eerste SDG-indicator slaat op het inkomen van de landbouwer. In Europese context ligt dit relatief hoog. Het accent ligt echter op duurzaamheid. Daarvoor kijkt men naar de biologische landbouw en enkele milieuaspecten. In 2016 zet de groei van de biosector zich verder door, al blijft zijn aandeel relatief klein. Er is een stijging van het aantal biobedrijven: ondertussen 430 in totaal of 1,8% van alle Vlaamse landbouwbedrijven. Het areaal groeit met 30% tot 6.960 hectare of 1,1% van het totale Vlaamse landbouwareaal (figuur 5.169). Het Europees gemiddelde bedraagt meer dan 6%. Op milieuvlak stelt zich vooral het probleem van de vermessing. Ondertussen is er op dat terrein heel wat vooruitgang geboekt (figuur 5.90). De finale toetssteen voor een geslaagd mestbeleid is de waterkwaliteit. Ondanks dat de mestbalans in evenwicht is, blijkt de waterkwaliteit nog niet voldoende verbeterd. Globaal genomen is er sprake van een verbetering van de toestand van het oppervlaktewater in landbouwgebied. In het winterjaar 2015-2016 overschrijdt bijna 20% van de meetplaatsen de nitraatnorm (50 mg/l) (figuur 5.92). Daarnaast zorgen ook fosfaten voor vermessing van het oppervlaktewater. De gemiddelde fosfaatconcentratie vertoont over de periode 2003-2015 weinig of geen verbetering.

Het aandeel van de bevolking dat niet over de minimale sanitaire voorzieningen beschikt, ligt in Vlaanderen zeer laag en vrijwel iedereen (83%) is ondertussen aangesloten op de collectieve waterzuivering (figuur 5.68). Dit is goed in een EU-context. Alhoewel de waterkwaliteit de voorbije jaren is verbeterd (figuren 5.66 en 5.67), scoren we Europees vergeleken op heel wat terreinen minder goed zoals voor de aanwezigheid van nitraat in het grondwater (figuur 5.93).

Energie

Positief is dat de energieconsumptie de voorbije jaren is gedaald en de energieproductiviteit is toegenomen (figuur 5.192). Vlaanderen stoot ook minder broeikasgassen uit (figuur 5.73). Er wordt ook meer en meer hernieuwbare energie geproduceerd (6% in 2015) (figuur 5.204). Wel loopt Vlaanderen Europees vergeleken achterop en blijft het voor meer dan 90% afhankelijk van energie-import. Zowat alle indicatoren rond energiearmoede gaan licht achteruit. Op het einde van 2015 en doorheen 2016 werd de factuur voor een gemiddelde huishoudelijke afnemer een aantal keer gevoelig duurder. Dit was onder meer het geval na de invoering van de verhoogde bijdrage energiefonds en de verhoging van de distributietarieven (figuur 5.208).

Woon- en leefomgeving

De indicatoren van SDG11 overlappen zeer sterk met deze voor andere doelstellingen zoals de kwaliteit van de woningen (SDG1), het verplaatsingsgedrag (SDG 9), waterzuivering (SDG 6) en afvalverwerking (SDG 12). In SDG11 wordt ook aandacht besteed aan overbevolking van de woningen, geluidshinder, blootstelling aan fijnstof en dodelijke verkeersongevallen. Vlaanderen telt amper woningen met een gebrek aan ruimte (minder dan 3% in 2016) terwijl dit in de EU28 gemiddeld 17% bedraagt. 13% van de Vlamingen geeft aan last te hebben van geluidshinder, gemiddeld heeft 1 op de 5 Europeanen daar last van. De fijnstofconcentraties zijn de jongste jaren afgenomen. De vooropgestelde doelstellingen in het Pact 2020 en de Europese normen worden hier gehaald (figuren 5.96 en 5.97). Niettegenstaande een dalende concentratie het jongste decennium, kennen Vlaanderen en Brussel in vergelijking met de Europese economische topregio's in de periode 2011-2014 de hoogste $PM_{2,5}$ -concentratie (figuur 5.98). Vlaanderen streeft naar maximaal 133 verkeersdoden en 1.000 zwaargewonden tegen 2030 of een halvering ten opzichte van 2010 (figuur 5.147). In 2016 vielen er op de Vlaamse wegen 318 verkeersdoden. Sinds 2009 is het aantal doden met 34% afgenomen en het aantal zwaargewonden met 33%. Het aantal doden is sterker gedaald dan het aantal ongevallen waardoor dus ook de overlevingskans afneemt (figuur 5.144).

Consumptie- en productiepatronen

SDG12 mikt op een ontkoppeling tussen economische groei en milieu-impact. De sector industrie is goed voor ruim een kwart van de bruto toegevoegde waarde en een vijfde van de tewerkstelling. Tussen 2000 en 2015 steeg de bruto toegevoegde waarde van de industrie met 17% terwijl de tewerkstelling daalde met 15%. Het energetische energiegebruik in de industrie daalde met 7,3% ten opzichte van het jaar 2000, terwijl de economische activiteit gestegen is. Het niet-energetische energiegebruik steeg met 6,2%. Sinds 2005, bij de start van het Europese emissiehandelssysteem, is er een absolute ontkoppeling tussen enerzijds de economische activiteit en anderzijds het energetische energiegebruik (figuur 5.3) en de uitstoot van broeikasgassen. Bij de andere emissies kan er eveneens gespro-

ken worden van een absolute ontkoppeling maar de uitstoot stagneert de jongste jaren. Veel milieuparameters zijn ondertussen ook losgekoppeld van de groei van het aantal huishoudens over de periode 2000-2015, zij het in verschillende mate. Zo verminderde de belasting van het oppervlaktewater met biochemisch zuurstofverbruik (BZV) met bijna twee derde tussen 2000 en 2015. De hoeveelheid restafval verminderde met 20% tussen 2000 en 2015 maar die daling werd vooral gerealiseerd tussen 2000 en 2003. Het energiegebruik van huishoudens is voor een groot deel bestemd voor het verwarmen van de woning en varieert dus sterk in functie van de buitentemperatuur. Toch is er een licht dalende trend over de periode 2000-2014. De emissie van polycyclische aromatische koolwaterstoffen (PAK's) en fijn stof ($PM_{2,5}$) varieert ook in functie van de buitentemperatuur maar vertoont, in tegenstelling tot het energiegebruik en de broeikasgasemissies, een stijgende trend tot 2010. Dit is het gevolg van het toenemende gebruik van hout voor verwarming. Afvalverwerking is ook een interessante indicator om aan te geven hoe duurzaam met grondstoffen wordt omgesprongen. In 2015 werd in Vlaanderen 64% van het huishoudelijk afval gerecycleerd (figuur 5.26). Gemiddeld in Europa is dat 55%. Hier kunnen ook heel wat indicatoren rond energieconsumptie uit SDG7 toegevoegd worden.

Klimaatverandering

De focus ligt hier op de broeikasgasemissies. In 2015 is de totale broeikasgasuitstoot licht gestegen omwille van het iets koudere weer in 2015 ten opzichte van het erg zachte 2014. Wel liggen de emissies in 2015 in lijn met de dalende trend die is ingezet sinds 2005. Ondanks deze fluctuaties is er een duidelijke dalende trend en zijn de emissies van huishoudens, handel en diensten, die vooral bestaat uit verwarming, sinds 2005 afgenomen met 16% (figuur 5.73). Hetzelfde voor de afvalsector: -12% ten opzichte van 2005. In de transportsector is er nog steeds een stijging (+6%). De doelstelling die Europa aan de lidstaten oplegt tegen 2020 heeft enkel nog betrekking op het niet-ETS gedeelte. Tussen 2013 en 2020 moeten de emissies dalen volgens een lineair afnemend pad met jaarlijkse reductiedoelstellingen (Scope 13-20). Vlaanderen zal haar uitstoot van broeikasgassen moeten verminderen met 15,7% ten opzichte van het referentiejaar 2005. Van 2013 tot 2015 voldeed de Vlaamse uitstoot van broeikasgassen aan de jaarlijkse reductiedoelstelling. De daling van de uitstoot ten opzichte van 1990 (1990=100) is in Europa (77,9) wel sterker dan in Vlaanderen (90,2).

Bescherming ecosystemen

Er is geen directe link met de Eurostat-indicatoren voor SDG14 aangezien bescherming van de zee een overwegend federale materie betreft. Voor SDG15 zijn er wel een aantal indicatoren in het hoofdstuk Milieu en natuur. Zo wordt meer en meer aan effectief natuurbeheer gedaan dat ondertussen goed is voor circa 82.000 ha, ruimschoots boven de vooropgestelde doelstelling in Pact 2020 (figuur 5.77). Ook het aantal stadsbosprojecten in stedelijke gebieden neemt toe. Wel blijft er druk op de open ruimte. Europees vergeleken heeft Vlaanderen een hoge bebouwingsgraad: 27,2% is bebouwd. In de periode

2005-2015 is de bebouwingsgraad met 1,8 procentpunten gestegen (figuur 5.2). 14,4% van de Vlaamse bodem is afgedicht (2012). Dit is erg hoog in Europese context. De grootsteden en een aantal gemeenten in de Vlaamse Ruit met een hoge woondichtheid, halen bodemafdicingsgraden van meer dan 20% (figuur 5.7). Ook het aaneengesloten groengebied neemt amper toe (figuur 5.80). Voor de vogels van het landbouwgebied is er mogelijk een stelselmatige achteruitgang sinds 2007, in 2014 waren de aantallen significant lager dan in 2007 (figuur 5.74).

Institutionele ontwikkelingen

Inclusief samenleven

De indicatoren voor SDG16 slaan overwegend op veiligheid en toegang tot justitie. Het zijn vooral federale materies. Meer dan de helft van de Vlamingen maakt zich wel eens zorgen over zijn eigen veiligheid (figuur 1.4). De aandacht voor veiligheidsaspecten is naar aanleiding van de terreuraanslagen wel fors toegenomen (figuur 1.8).

Onder deze doelstelling passen indicatoren rond openheid en verdraagzaamheid ten opzichte van diverse bevolkingsgroepen. In vergelijking met de vorige metingen is de houding van de Vlamingen tegenover vreemdelingen en migratie in 2015 en 2016 opvallend positiever geworden (figuren 3.178 en 3.179). Contacten met vreemdelingen lopen echter nog niet al te vlot. Zo blijkt dat de buurtintegratie fors afneemt naarmate er meer vreemdelingen in de buurt wonen (figuur 1.15).

Ook de relatie tussen de overheid en de burger komt hier aan bod. In 2016 is een ruime meerderheid van de bevolking tevreden over het beleid dat de burgemeester en het college van zijn stad of gemeente voert. 15% is niet tevreden. De tevredenheid over het lokale overheidsbeleid is de jongste jaren vrij stabiel. In tegenstelling tot de lokale en federale overheden neemt de tevredenheid over het beleid van de Vlaamse Regering iets af. Minder dan een derde van de bevolking is in de lente van 2016 tevreden, 18% is ontevreden. De tevredenheid over het beleid van de Europese Commissie is ondertussen teruggevallen tot een vijfde van de bevolking, met een kwart uitgesproken ontevredenen (figuur 1.102).

In de lente van 2016 is er een lichte stijging van het globale vertrouwen in instellingen, met het leger als opvallendste stijger. Van de Vlaamse instellingen scoort de Vlaamse administratie iets hoger dan de Vlaamse Regering en het Vlaams Parlement. Een kwart heeft (veel) vertrouwen in parlement en regering, een ander kwart (helemaal) geen (figuren 1.121 en 1.122). Het vertrouwen van de Vlamingen voor alle politieke instellingen ligt boven het Europese gemiddelde (figuur 1.123).

Internationale solidariteit

De Vlaamse officiële ontwikkelingshulp (ODA) kende het voorbije decennium een schommelend verloop. In 2011 werd voor het eerst de kaap van 50 miljoen euro overschreden. Anno 2016 komt de Vlaamse officiële ontwikkelingshulp op 55,6 miljoen euro; dat is 3,1% meer dan in het jaar voordien maar nog

een eind af van de in het Pact 2020 vooropgestelde verdubbeling tegen 2020 (figuur 2.136).

Ter afronding

Van het honderdtal SDG-indicatoren uit de Eurostat-set komen er in deze VRIND-editie 59 aan bod. Daarvan evolueren er een derde in de goede richting, een vijfde gaat eerder de verkeerde kant op. De vooruitgang doet zich vooral voor bij de fysiek-ecologische indicatoren en iets minder bij de sociaal-maatschappelijke indicatoren, waar ongeveer 30% stagneren. Bij de economische indicatoren gaat circa 30% er op achteruit. Een vergelijking met de Europese resultaten geeft aan dat Vlaanderen op circa 70% beter scoort dan het EU28 gemiddelde. Het is vooral op sociaal-maatschappelijk en economisch vlak dat dit het geval is. Op ecologisch vlak scoort Vlaanderen op de helft van de indicatoren minder goed dan gemiddeld in de EU28. In totaal worden voor het Pact 2020 125 indicatoren opgevolgd. Door opsplitsingen naar doelgroepen, sectoren of deelgebieden zijn in totaal 229 reeksen of subindicatoren verwerkt. Globaal gaan meer dan de helft van de indicatoren in de goede richting, een kwart is eerder stabiel of wisselend, een vijfde gaat er op achteruit. De indicatoren, gekoppeld aan de fysiek-ecologische en de sociaal-maatschappelijke doelstellingen gaan er iets meer op vooruit dan de indicatoren die economische doelstellingen opvolgen al is er ook daar een positieve trend.